

Broj: VP/E-02-041/25-115/11

05.03.2025. godine

Uprava za zaštitu kulturnih dobara, na osnovu člana 18, člana 25 i člana 26. Zakona o zaštiti kulturnih dobara ("Sl. list CG", br. 49/10, 40/11, 44/17, 18/19), a u vezi sa članom 18 i čl. 46 stav 2 Zakona o upravnom postupku ("Sl. list Crne Gore" br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17), u postupku valorizacije kulturnih dobara, po službenoj dužnosti, donosi:

RJEŠENJE

I

Utvrđuje se dobru „Nadgrobnici i crkva u Grabu“ status nepokretnog kulturnog dobra od lokalnog značaja.

II

Vrsta nepokretnog kulturnog dobra:

Kulturno – istorijski objekat

Homogena grupa građevina

III

Nepokretno kulturno dobro „Nadgrobnici i crkva u Grabu“ nalazi se katastarskoj parceli br. 1037, KO Grab, Prijestonica Cetinje. Po evidenciji Uprave za nekretnine i izvodu iz Lista nepokretnosti broj 182, naznačeni su podaci o vlasniku ili nosiocu prava: Crna Gora (svojina 1/1), Prijestonica Cetinje (raspolaganje 1/1), dok je zaštićena okolina sa katastarskim parcelama br. 1038, 862, 863 i 864 - Crna Gora (svojina 1/1), Crna Gora (raspolaganje 1/1) po Listu nepokretnosti 253, dok su katastarske parcele broj 2708, 865, 2707 i 4417 - Crna Gora (svojina 1/1), Prijestonica Cetinje (raspolaganje 1/1) po Listu nepokretnosti 182.

IV

Granica kulturnog dobra obuhvata katastarsku parcelu 1037, KO Grab i sve na njoj u površini od 1907,31 m². Unutar granice kulturnog dobra nalazi se prilaz, crkvena porta, bistijerna, objekat crkve i nadgrobnici spomenici.

Zaštićena okolina kulturnog dobra obuhvata sljedeće katastarske parcele: 1038, 2708, 862, 863, 864 i 865, kao i djelove katastarskih parcela 4417 i 2707 (koji čine djelove putne infrastrukture), sve KO Grab. Površina zaštićene okoline obuhvata površinu od 8740,49 m². Jedinu izgrađeni objekat u zaštićenoj okolini je kapela, spratnosti P+Pk, rađena od savremenih materijala, sa dvovodnim krovom pokrivenim crijepom.

V

Opis kulturnog dobra:

Kulturno istorijsku vrijednost dobra čine i predstavljaju nadgrobnici (stećci i klesani krstovi sa klesanim raspećima, medaljama, grbovima, zapisima i drugim klesanim dekorom), crkva, bistijerna, ogradni zid sa prilaznim stepeništem i kapijama.

Najstariji objekti kod crkve u Grabu su stećci, srednjovjekovni nadgrobni spomenici. Od nekadašnje nekropole stećaka u Grabu, vidljiva su četiri stećka ugrađena u dovratnike dvije kapija na ogradnom zidu crkvene porte i znameniti grob i nadgrobni stećak sljemenik megdandžije Latka Baćanina. Po lokalnoj tradiciji crkva je sagrađena veoma davno, ispod velike kamene gomile na Golom Brijegu, na nekropoli stećaka starijoj i od prvobitne crkve. Osim pet stećaka od kojih je samo jedan na zemlji, izuzetnu kulturno historijsku, etnografsku, arhitektonsku i arheološku vrijednost i značaj imaju kameni nadgrobni spomenici, krstovi na trouglastim postoljima sa predstavom raspeća, zapisima medaljama i grbovima iz vremena crnogorskih oslobodilačkih ratova i drugim dekorativnom klesarijom, rađeni krajem 19 i početkom 20 vijeka. U prostornom smislu nadgrobni spomenici se nalaze ispred i lijevo i desno od crkve, gledano sa glavnog ulaza crkvene porte. Osim pet stećaka i Gopčevića groba u cjelosti, ostali nadgrobnici sa klesarijama i nadgrobnim raspećem prepoznati su kao vrijedni i preporučeni za zaštitu.

Sadašnja crkva u postojećem izgledu rezultat je obnove iz 1898. godine, o čemu postoji uklesan zapis u tri reda, koji u slobodnom prevodu glasi: Hram prenosa moštiju svetog oca Nikole, obnovljen 1898. godine. Crkva se nalazi na blagom uzvišenju i može joj se pristupiti sa dva puta. Starim putem od središta sela do manje kapije na jugoistoku porte i postojećim, novijim asfaltnim putem (Cetinje-Trešnjevo). Uz sam put je prilaz sa šest stepenika i veća, takođe metalna kapija flankirana monumentalnim kamenim kubusima, starim stećcima, uspravno postavljenim. Prilaz crkvi je u nekoliko nivoa terena u padu prema temeljnim zonama crkve. Iza crkve, na zaravnjenom uzvišenju je velika, tradicionalna bistijerna, a dio groblja ispred crkve je blago nadvišen. U ravni praga, ispred crkve je dio slobodan od ukopa na kome je nekad, nakon vjenčanja, kolo igralo.

Crkvena ograda je stara kamena međa sa naknadno urađenim betonskim završetkom (kapom). U neposrednoj blizini crkve nema drugih objekata osim spratne seoske kapele, nedavno izgrađene, jugozapadno od crkvene ograde. Crkva je aktivna, koristi se za osnovnu namjenu.

Crkva je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku trodjelnim zvonikom na preslicu, na zapadu. Zidana je finim tesanicima lokalnog kamena, složenim u pravilne horizontalne redove, sa uskim spojnicama ili bez njih kao u slučaju glavne fasade, zvonika, dovratnika i doprozornika. Vrata i po jedan prozor na bočnim zidovima i apsidi su lučnog završetka. Prozori su metalni i obezbijeđeni metalnim rešetkama. Vratni otvor je nešto uži od očekivanog i naglašen fino tesanim dovratnicima, lučnim nadvratnikom i pragom, sa očuvanim starim drvenim vratima. Iznad vrata je ploča sa zapisom o obnovi crkve i slijepa, osmolisna rozeta. Crkva i apsida su pokrivene tradicionalnim kamenim pločama iz lokalnih majdana.

Unutrašnjost crkve je malterisana i farbana u bijeloj boji, na zidovima nijesu evidentirani tragovi freskopisa. U unutrašnjosti je popođena, takođe, kamenim pločama, kao i apsida nadvišena za dva stepenika u odnosu na naos crkve. U apsidi je četvrtasta, kamena časna trpeza, odnosno oltar. Oltarna pregrada je drveni ikonostas, zanatski rad sa rezbarenim i jedinstvenom dekoracijom na carskim dverima. Očuvan je i dio crkvenog mobilijara kao što su svijećnjaci, kadionice, putiri, knjige i odežde (u prilogu inventar crkve). Veliki broj predmeta, uključujući i ikone imaju očuvane zapise sa vremenom nastanka, odnosno darivanja crkvi. Ikonostas je drveni, ručni, zanatski rad sa ikonama bez veće umjetničke vrijednosti. Uglavnom je riječ o manjem broju ikona na metalu i papirnih, štampanih slika svetaca. Takođe, po podacima iz dokumentacije može se razumjeti da je u posljednjoj deceniji urađeno farbanje drvenarije. Naime, autentično očuvana, drvena vrata (sa očuvanom autentičnom bravom i ključem od kovanog gvožđa), metalni prozori, ikonostas, podni svijećnjaci i čelične zatege ofarbani su plavom, umjesto dotadašnjeg premaza braon boje.

Takođe, vrijednostima i značaju nadgrobnika, crkve i bistijerne doprinosi i ogradna kamena međa sa kapijama i stepeništem u kojoj su ugrađeni stećci kao dovratnici na kapijama i arhitektonski detalji starijeg objekta, kao ukrasi na glavnoj kapiji. Neposredno i šire okruženje crkve predstavlja staro i sada naseljeno selo sa vidljivim ostacima starog puta, tumulima i gradinama, viševjekovnim kućama, vodama, međama, guvnom i drugim objektima tradicionalnog privređivanja i života.

VI

Stanje kulturnog dobra:

Nadgrobni spomenici sa prepoznatim kulturno istorijskim vrijednostima su u relativno dobrom stanju i redovno održavani. To se može zaključiti i po neuobičajnoj činjenici da na mnogima od njih je položeno cvijeće. Osim oštećenja u vidu napuklina pokrivnih ploča i nadgrobnih krstova, nadgrobni spomenici su obrasli lišajevima različite starosti.

Izuzev zvonika, krovnog pokrivača i moguće krova, crkva djeluje stabilno i nema vidljivih oštećenja koji ugrožavaju njenu strukturu. Usljed spoljašnjih uticaja krovni pokrivač od kamena (posebno na dijelu apside) djelimično je dislociran, što izaziva veliko prisustvo vode i vlage na spoljašnjim licima zidovima i u unutrašnjosti crkve. Zvonik na crkvi je u relativno lošem stanju, zbog uticaja atmosferalija veliko prisustvo vode na kamenim djelovima, koji ga razgrađuju.

Pod crkve je popločan kamenim pločama koje su u relativno dobrom stanju. Zidovi u unutrašnjosti su malterisani i bojeni u bijeloj boji, evidentirano prisustvo vlage. Takođe, prisustvo vlage u unutrašnjosti uočeno je i oko prozorskih otvora na crkvi koji su metalni, farbani u plavoj boji.

Neposredna oko crkve je seosko groblje, na kojem se nalaze nadgrobni spomenici novijeg datuma, rađeni od neadekvatnih materijala i proporcija u odnosu na okruženje i stare nadgrobne spomenike.

Prostor van ogradnog zida je dobro očuvan, sa zapadne strane probijen novi put, sa istočne strane pozicioniran stari. Kapela novijeg datuma u odnosu na crkvu i groblje relativno dobro pozicionirana, ali neadekvatne arhitekture u odnosu na okruženje. Šire okruženje je dobro očuvani prirodni ambijent.

VII

U cilju unaprjeđenja stanja ovog kulturnog dobra, utvrđuju se sljedeće **mjere zaštite:**

Konzervatorske mjere:

Sanacija krova i/ili krovnog pokrivača - utvrditi precizno stanje krovne konstrukcije i krovnog pokrivača. Ukoliko se pretpostavka o dobrom stanju krovne konstrukcije pokaže tačnom obaviti zamjenu krovnog pokrivača, materijalom, oblikom i tehnikom po ugledu na postojeći izgled i slog kamenih ploča;

Kamene ploče vaditi iz lokalnih majdana, obraditi i postaviti na krov crkve i apside, koristeći znanja i iskustva tradicionalnih graditelja;

Utvrditi precizno stanje zvonika, te na osnovu dobijenih rezultata pristupiti njegovoj sanaciji;

Temeljnu zonu objekta osloboditi od nasipa zemlje i rastinja. Planirati izradu trotoara u blagom padu, širine do 1,5m, od kamenih ploča iz lokalnih majdana ili na drugi način koji neće degradirati naslijeđene vrijednosti;

Ne planirati izradu pristupnih staza niti na jednom dijelu kulturno istorijske cjeline kako se ne bi narušila očuvana autentičnost i jedinstvenost cjeline. Navedeno zbog mogućnosti postojanja ranijih ukopa i nadgrobnih spomenika u cjelokupnoj porti;

Arheološko istraživanje groba i stećka Latka Baćanina, sa adekvatnom prezentacijom nakon završenih istraživanja;

U potpunosti ukloniti zemljanu zasutost i rastinje sa prilaznog stepeništa na zapadu. Prilaz na jugoistoku porte očuvati u postojećem izgledu;

Po završenoj sanaciji krova/krovnog pokrivača i zvonika obaviti potrebnu obradu i bijeljenje (krečenje) unutrašnjih zidova i svoda naos i apside;

Planirati prostor za odlaganje i prezentaciju nadgrobnih krstova i njihovih postolja koji više nijesu u funkciji nadgrobnika. Dječje ili dio groblja na kojem su sahranjivana nekrštena deca bi mogla biti jedna od adekvatnih pozicija;

Bistijernu redovno održavati kako ne bi eventualna oštećenja njenog rezervoara prodorom vode ugrožavala obližnje grobnice. Jedna od opcija je i ukidanje njene osnovne funkcije uz očuvanje njene spoljašnje, vidljive autentičnosti;

Očuvanje i unapređenje stanja ogradnog zid sa postojećim kapijama;

Redovno održavanje crkvene porte i neposredne okoline;

Konzervirati crkveni mobilijar i dati uslove njegovog adekvatnog čuvanja;

Sve radnje obaviti na način da naslijeđene vrijednosti crkve, nadgrobnih spomenika, bistijerne i ogradnog zida, nijedna preduzeta radnja ne degradira ili umanju, već da unaprijedi njene naslijeđene vrijednosti;

Izrada konzervatorskog projekta dobra.

Režim zaštite:

Predvidjeti očuvanje i prezentaciju naslijeđenih vrijednosti dobara nadgrobnih spomenika, precizno stećaka i nadgrobnih kamenih krstova sa trouglastim postoljem sa klesanom dekoracijom i natpisima, te crkve, bistijerne, ogradnog zida sa kapijom i prilazima. Istovremeno ne štiti grobove i ukopne rake već zadržati osnovnu funkciju kulturno istorijske cjeline i svih pojedinačnih objekata kao komunalnih i vjerskih objekata sa pratećom infrastrukturom;

Preporuka je da novi nadgrobnni spomenici rađeni novim materijalima prate tradicionalnu veličinu (horizontalnu i vertikalnu) nadgrobnika kako ne bi veličinom, oblikovanjem i materijalima umanjivali naslijeđene vrijednosti očuvanih, pojedinačnih starih objekata ali i cjeline;

Omogućiti korišćenje grobova i crkve na način kako je to praktikovano i do sada;

Očuvanje kulturno istorijske cjeline nadgrobnika i crkve u Grabu i njegove neposredne okoline u planskoj dokumentaciji;

Praćenje stanja i redovno održavanje dobara.

VIII

Nadgrobnni spomenici i crkva sv. Nikole u Grabu je materijalno dobro sa očuvanim svojstvima autentičnosti i integriteta. Crkva je u potpunosti autentičnog enterijera i eksterijera i ima istu funkciju zbog koje je izgrađena kao i ostali objekti u crkvenoj porti.

Nadgrobnni spomenici i crkva imaju visok stepen očuvanosti kako u materijalizaciji tako i u očuvanju glavnih struktura ili njihovih djelova koje prepoznajemo kao kulturno istorijski vrijedne (nadgrobnni kameni krstovi sa klesanim dekorom).

Nadgrobnni spomenici i jedinstvenosti u okviru svoje vrste kada je riječ o nadgrobnim spomenicima – stećak Latka Baćanina i nadgrobnni spomenik Gopčevića sa predstavom Hrista s crnogorskom kapom na krstu.

Dobro ima istorijske, etnološke, arhitektonske, epigrafske, heraldičke, građevinske, ambijentalne, pejzažne, tehničke, dokumentarne i druge osobenosti.

Objekti imaju istorijski značaj koji pokriva raspon od srednjeg do početka XX vijeka, odnosno od perioda nastanka i trajanja nekropole stećaka do XIX vijeka, vremena gradnje prvih sandučastih kamenih grobova, crkve i bistijerne i nadgrobnih spomenika iz prvih decenija XX vijeka.

Umjetnički značaj dobara u Grabu se ogleda u dekorativni i klesanim elementima na nadgrobnim spomenicima i crkvi kao i umjetnički obrađenom kovanom gvožđu (podni svijećnjaci, krstovi, kadionice, ...) i drugim metalnim predmetima, knjigama ikonama, ikonostasu i ostalim elementima crkvenog mobilijara.

Naučni značaj dobara u Grabu se ogleda u mogućnosti izučavanja i dokazivanja pretpostavki i činjenica za istorijski period od srednjeg do dvadesetog vijeka.

Ima indicija da se na prostoru Graba nalaze praistorijski tumuli i gradine, te srednjevjekovni stećci čime predmetni prostor i objekti imaju izrazit arheološki značaj i vrijednosti.

Među dominantnim vrijednostima je značaj dobara u vrsti tradicionalne, narodne arhitekture.

Graditeljsko nasljeđe dobara u Grabu je sa dominantno etnografskim karakteristikama koje se naročito ogledaju u motivima i tehnici obrade kamena nadgrobnika kao i u lokalnim tradicionalnim kazivanjima o starim junacima i događajima. Istovremeno stvaraoci i graditelji predmetnih dobara su preci sadašnjih stanovnika i baštinka predmetnih dobara.

Tehnički i tehnološki značaj se dominantno ogleda u praktikovanom znanju i umijeću tradicionalnih tehnika iznjanja i korišćenju jednostavnih alata i opreme da bi se postigli ranije prepoznati značaji.

Starost dobra: XV – XX vijek.

Dobro ima i socijalno ekonomski značaj jer se njegove vrijednost detektuju kroz mogućnost korišćenja dobra u kulturne, turističke i druge svrhe, koje nijesu u suprotnosti sa suštinskim svojstvima dobra.

Skladnost svih struktura unutar ogradnog zida sa kapijama i ravnoteža izgrađenih i prirodnog prostora je maksimalno poštovana i usklađena kako bi odgovarala namjeni objekata. Ambijentalni značaj dobara je djelimično narušen izgradnjom seoske kapele, odnosno njenog neodgovarajućeg izgleda (oblikovanja) i gabarita.

Nadgrobnni spomenici, crkva, bistijerna i ogradni zid sa kapijama ne narušavaju već se uklapaju u naslijeđeni pejzaž.

Vaspitno obrazovni značaj dobara se izražava kroz mogućnost prezentacije vrijednosti dobara u cilju vaspitanja i edukacije, razvijanja pozitivnog odnosa prema kulturno istorijskom, graditeljskom i etnografskom nasljeđu i baštini.

IX

Izvod iz ovog rješenja objaviće se u službenom listu.

Obrazloženje

Uprava za zaštitu kulturnih dobara je formirala stručno tijelo za utvrđivanje kulturne vrijednosti nepokretnog dobra, br. UP/I-02-284/2023-4 od 02.10.2024. godine. Stručni tim je izradio Elaborat o valorizaciji nepokretnog dobra „Nadgrobnni spomenici i crkva u Grabu“, br. UP/I-02-284/2023-5 od 05.11.2024. godine.

Uvažavajući izrečen stručni stav o svojstvima, osobenostima i značaju, a na osnovu čl. 6, 7, 8 i 9 Pravilnika o bližim kriterijumima i postupku za utvrđivanje kulturne vrijednosti, dobro **Nadgrobnni spomenici i crkva u Grabu**, u skladu sa članom 35 Zakona o zaštiti kulturnih dobara, kategorizuje se kao **kulturno dobro od lokalnog značaja**.

Uprava za zaštitu kulturnih dobara je u skladu sa članom 14 Zakona o upravnom postupku („Sl.list Crne Gore“ br. 056/14, 020/15, 040/16, 037/17), organizovala je usmenu raspravu 29.11.2024. godine.

Zapisnikom o usmenoj raspravi, br. UP/I-02-284/2023-10 od 29.11.2024. godine, konstatovano je da od pozvanih stranaka niko nije pristupio.

Istim je konstatovan zahtjev Pravoslavne mitropolije crnogorsko-primorske za učešće u postupku kao i za uvid, kopiranje i razgledanje spisa predmeta, iz razloga što su pokrenuli tužbu pred nadležnim organima za utvrđivanje prava svojine za predmetne nepokretnosti. Usmena rasprava je odložena a termin sledeće usmene rasprave je određen za 16.01.2025. godine.

Zapisnikom o usmenoj raspravi, br. UP/I-02-284/2023-15 od 16.01.2025. godine, konstatovano je da usmenoj raspravi prisustvovao punomoćnik Pravoslavne mitropolije crnogorsko-primorske koji je zamolio za dodatni rok za izjašnjenje zbog malog broja radnih dana u prethodnom periodu.

Konstatovano je da Uprava za zaštitu kulturnih dobara očekuje pismeno izjašnjenje do kraja februara 2025. godine.

U predviđenom dodatkom roku, ovaj organ nije primio pismeno izjašnjenje Pravoslavne mitropolije crnogorsko-primorske.

Članom 25. Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl.list Crne Gore“ br. 049/10, 040/11, 044/17, 018/19), predviđeno je da se status kulturnog dobra utvrđuje na osnovu Elaborata iz člana 23. stav 3 istog zakona. Uprava za zaštitu kulturnih dobara je u skladu sa čl. 23 citiranog zakona formirala Stručno tijelo koje je izradilo Elaborat o valorizaciji kulturnih vrijednosti br. UP/I-02-284/2023-5 od 05.11.2024. godine. Članom 26. Zakona o zaštiti kulturnih dobara preciziran je sadržaj rješenja o utvrđivanju statusa kulturnog dobra. Imajući u vidu citirane zakonske odredbe kao i Elaborat o valorizaciji predmetnog kulturnog dobra Uprava za zaštitu kulturnih dobara je odlučila o statusu, vrsti, kategoriji, kulturnim vrijednostima, granicama, zaštićenoj okolini i mjerama zaštite ovog kulturnog dobra kulturnog dobra.

Članom 28 Zakona o zaštiti kulturnih dobara precizirano je da se Izvod iz rješenja o utvrđivanju prethodne zaštite i rješenja o utvrđivanju statusa kulturno dobro objavljuje u "Službenom listu Crne Gore".

Na temelju izloženog, odlučeno je kao u dispozitivu.

UPUTSTVO O PRAVNOJ ZAŠTITI: Protiv ovog Rješenja može se izjaviti žalba Ministarstvu kulture i medija, preko ove Uprave, u roku od 15 dana od dana prijema.

DIREKTORICA
Petra Zdravković
Dr. Petra Zdravković

Dostaviti:

- Opština Cetinje
- Ministarstvo kulture i medija
- Centru za konzervaciju i arheologiju
- U dosije